

šperku sa úvaha H. Kočky-Krenz zdá pravdepodobnejšia. Na konci 9. a začiatku 10. storočia sa opäť dostáva nové stepné etnikum, maďarský kmeňový zväz, a prináša mnohé nové artefakty. Niektoré motívy sa však opäť opakujú, ako napríklad palmata v novej, umelecky sofistikovanejšej podobe.

Chorvátsko má vzhľadom k svojej polohe v rámci „Ostmitteleuropy“ osobitné postavenie, nakoľko jeho územie bolo rozdelené do Západorímskej (Istria) a Východorímskej ríše (Dalmácia). Uvedené rozdelenie výrazne ovplyvnilo vývoj v ranom stredoveku. Provincia Istria sa dostala na konci 8. storočia do hľadáčika Karola Veľkého. Záujem o christianizovanú a značne urbanizovanú Istriu sa prejavil aj v intenzívnej stavebnej činnosti, ktorá odrážala umelecký prejav Franskej ríše. Dalmácia zase do seba vstrebávala výtvarný prejav Byzancie, čo je možné sledovať nielen na architektúre, ale aj na drobnom šperku.

Na záver si dovoľím jedno vlastné pozorovanie transferu klenotníckeho umeleckého remesla v skúmanom priestore z obdobia raného stredoveku, ktoré zachytené v prvom zväzku nie je, ale možno ho považovať za indície o podstatnosti uvažovania o danom priestore „Ostmitteleuropy“ ako kultúrne a umelecky osobitom regióne. Je to príbeh drobného šperku, ktorý označujeme ako strieborné lunicové prívesky. Jeden z nich sa objavuje aj v katalógu (kat. 276). V depotoch zlomkového striebra (10./11. storočie) zo súčasného poľského územia sa pomerne často nachádzajú strieborné dvojcipe lunicové prívesky. Ich príbeh, v ktorom sa stávajú súčasťou materiálnej kultúry „Ostmitteleuropy“, začína niekedy na začiatku 9. storočia v priestore východnej časti dnešného Rumunska. Z lokality Răduceni (okres Iași) pochádza depot šperkov s mincami. Medzi mnohými rôznymi náušnicami a pásovými kovami sa objavili aj dva doteraz najstaršie známe exempláre strieborných lunicových príveskov. Veľmi podobný exemplár pochádza z najbohatšieho pohrebiska južnej Moravy, zo Starého Města „Na Valách“, ktorý sa do hrobu dostal do polovice 9. storočia. Neskôr sa podobné strieborné exempláre začali objavovať v depotoch zlomkového striebra zo súčasného Poľska a dostali sa až do lokalít, ako je napríklad Gnezdovo, niekedy v priebehu 11. a 12. storočia. Ich púť tu však nekončí, ale opäť sa objavujú v Karpatskej kotline v prostredí arpádovských pohrebísk. Zmenili však materiál a spôsob výroby – boli odlievané z bronzu. Pôvodne patrili strieborné lunicové prívesky k významnému reprezentačnému symbolu elity, ale v prostredí formujúceho sa Uhorského kráľovstva sa dostávajú k širším vrstvám. Aj príbeh drobného

šperku ukazuje na pozoruhodný niekoľkonásobný transfer ideí. Podobný detailný výskum s iným drobným artefaktom alebo výtvarným prejavom môže priniesť prekvapivé výsledky.

Jiří Fajt a Wilfried Franzen si uvedomujú, že ich projekt je skôr kladením otázok než jednoznačnou odpoveďou na tému „Ostmitteleuropa“ a jej umenie. Vyjadrujú nádej, že publikačná rada sa stane východiskom pre ďalší výskum. Etnická rôznorodosť obohatila a obohacuje „Ostmitteleuropu“ a determinovala jej mnohovrstevný charakter do ďalších storočí. Ako vidia historici umenia ďalšie formovanie umeleckých prejavov skúmaného regiónu, sa dozvieme z ďalších zväzkov. Prostredníctvom umenia nám snáď umožnia hlbšie poodokryť mnohé doposiaľ nevýrazné súvislosti, ktoré však pomôžu dokresliť vrstevnatosť dejinného vývoja regiónu.

HANA CHORVÁTOVÁ

Pavel KROUPA, *Rostlinný dekor na českých stavbách 13. století*, Unicornis, Praha 2019

319 s., ISBN 978-80-86562-17-9

Pavel Kroupa se věnuje tesanému rostlinnému dekoru již od své diplomové práce, obhájené roku 1983. Svoji erudici dokládá nejen na prakticky kompletně evidovaném domácím fundusu, ale i na širokém komparačním materiálu shromážděném v zahraničí. Autor je rovněž původcem většiny rozsáhlé fotodokumentace. Strukturu knihy tvoří vedle syntetických kapitol a exkurzů zejména monografická hesla k jednotlivým stavbám, přičemž základní členění publikace vychází z chronologického rozdělení látky na rostlinný dekor první a druhé poloviny 13. století.

Metodologická úskalí zpracovávaného materiálu jsou zřejmá. Jednak nelze vždy s naprostou spolehlivostí zařadit mnohdy jen fragmentární památku do jednoho z období, jednak je výklad roztržštěný v neprospěch staveb jako autonomních celků. Důvodem byla autorova snaha pojmut vývoj rostlinného dekoru plynule v širších souvislostech, k čemuž mu měly posloužit právě syntetizující kapitoly s představením nejdůležitějších zástupců dekorovaných staveb. Výsledné uspořádání textů je přesto místy matoucí, byť je těžko říct, zda by byl jiný přístup s ohledem na autorovy ambice a nutnost analyzovat přibližně 10 000 kusů dekorovaných architektonických článků přesvědčivější. Kroupa nastoluje i řadu

dalších zásadních otázek, byť na jejich řešení musel rezignovat. Patří sem rozdělení dotčených staveb nejen dle jejich funkce (profánní, sakrální), ale i s ohledem na jejich stavebníka (městské, dvorské, biskupské, řádové apod.) a možné vazby obnásějící rovněž transfer vizuálních detailů, celků i symboliky.

První dvě kapitoly lze označit za předskokany hlavního textu. Kroupa v nich pojednává obecně o raně gotickém ornamentu celého 13. století. Do bloku přibližujícího první polovině 13. věku se pak řadí další dva texty. Nejprve je čtenář prostřednictvím francouzských příkladů obeznámen s počátky raně gotického ornamentu v širším kontextu, následně je pozornost přesunuta zejména do cisterciáckého prostředí střední Evropy a Čech. Exkurzy jsou v knize rozvrženy nahodile a hned u umístění prvního z nich, nazvaného „Románský dekor v raně gotické architektuře“ (s. 27), došlo zřejmě k chybě; text odpovídající exkurzu zde chybí a pod nadpisem začínají rovnou jednotlivá katalogová hesla k první polovině 13. století. Kde to rozsah zachování památek a stav bádání dovolil (platí ve stejné míře i pro období druhé poloviny 13. století), věnil autor do monografických textů také zařazení stavby do historického kontextu, její dataci a stručný stavební vývoj. Detailní formální analýza zahrnuje i analógie z dalších zemí a odkazy na literaturu.

Oddíl věnovaný druhé polovině 13. století uvozují opět dvě dvojice syntetických kapitol: první se zabývá vznikem a vývojem typů raně gotického naturalistického rostlinného dekoru nejprve v Evropě a následně v českém prostředí, druhá je rozborem rostlinného dekoru poslední třetiny 13. století – nejprve opět v rámci střední Evropy, posléze v Čechách. Za těmito texty je vložen exkurz, ve kterém se Kroupa snaží nastítnit složitou otázku provázanosti společenských poměrů a raně gotické vegetabilní ornamentiky. Mezi katalogovými hesly k jednotlivým lokalitám jsou pak zařazeny čtyři exkurzy odkazující k dalším zajímavým tématům: protorealistické typy raně gotického rostlinného dekoru, polychromie, provedení v terakotě a historizující tesané vegetabilní dekor ve druhé polovině 13. století.

K výčtu, natož ke zhodnocení 68 monografických hesel není na tomto místě dostatek prostoru, lze však konstatovat, že autor přistoupil ke zpracování i jednotlivě dochovaných fragmentů velmi precizně. Tajemstvím pro mě zůstal klíč sledu jednotlivých položek; pro větší přehlednost a systematickosti by neškodilo jejich abecední uspořádání.

Podle závěrečného shrnutí nevznikla v Čechách během 13. století kromě několika výjimek

(kostel sv. Bartoloměje v Kolíně, hradní kaple na Bezdězu) žádná centra produkující nové typy ornamentu. Ten byl v hojně míře přebírán zejména z cisterciáckého prostředí (Ebrach, Zwettl, Lilienfeld, na Moravě Velehrad, Tišnov) a z biskupských staveb (Bamberk, Magdeburk, Naumburk, Míšeň) v okolních zemích. Kroupa dále poukazuje na možný přímý francouzský vliv v případě bývalého cisterciáckého kláštera v Hradišti nad Jizerou (spojováno s katedrálou v Remeši) a na dosavadní neprůkaznost použití spolí s rostlinnou ornamentikou. Podnětná je otázka způsobu, resp. načasování zpracování tesaného ornamentu – zda k němu docházelo před jeho osazením, nebo, jak je často z nedokončené práce zřejmé, na již osazených kamenných blocích. V této souvislosti autor zmiňuje s ohledem na mistrovskou úroveň zpracování dekoru (opravdu vždy rozdílné?) kategorie kameníků a sochařů. Závěrečná noticka je věnována přelomu 13. a 14. století, kdy dochází k akcentování dekorativnosti ornamentu na úkor naturalismu předchozího období.

Publikaci Pavla Kroupy lze ocenit především jako obdivuhodnou materiálovou práci, jež bude přínosným zdrojem relevantních informací i obrazové dokumentace. Z ryze uživatelského hlediska bych doporučovala volit sazbu textů do dvou sloupců i mimo katalogová hesla a exkurzy. Zbývá jen vyslovit přání, aby bylo téma v obdobném rozsahu zpracováno také pro moravské a slezské milie.

MARTINA KUDLÍKOVÁ

Karel IV. a Emauzy. Liturgie – text – obraz, edd. Kateřina KUBÍNOVÁ et al., Artefactum – Ústav dějin umění AV ČR, Praha 2017

353 s., ISBN 978-80-86890-92-0

V rámci výstavy *Slovanský klášter Karla IV. Zbožnost, umění, vzdělanost* byla v říjnu 2016 uspořádána konference, jež navázala na předešlá dvě vědecká setkání ve zdech tohoto konventu. Zatímco konference konaná roku 1972 se zabývala tématem jazykové i kulturněhistorické problematiky kláštera a jeho založení, druhé setkání v roce 2003 tematizovalo převážně fundaci samotnou a roli nástěnných maleb v klášteře. Zájem o uměleckou výzdobu byl tehdy podnícen nálezem tzv. uppsalského rukopisu, v němž